

MỘT SỐ HÌNH THỨC TỔ CHỨC HOẠT ĐỘNG TRẢI NGHIỆM SÁNG TẠO TRONG DẠY HỌC TÁC PHẨM VĂN HỌC

Nguyễn Thị Giang Tâm
Trường Cao đẳng Kỹ thuật và Công nghệ Hà Giang

Tóm tắt: Hoạt động trải nghiệm sáng tạo trong dạy học Ngữ văn không chỉ giúp học sinh tiếp cận tác phẩm văn học một cách linh hoạt, sâu sắc, mà còn góp phần phát triển tư duy, cảm xúc và năng lực cá nhân. Bài viết phân tích vai trò, nguyên tắc tổ chức và một số hình thức triển khai hoạt động trải nghiệm sáng tạo trong dạy học tác phẩm văn học ở trường phổ thông, từ đó đề xuất một số giải pháp nâng cao hiệu quả dạy học môn Ngữ văn theo hướng phát triển năng lực người học.

Từ khóa: trải nghiệm sáng tạo, dạy học Ngữ văn, tác phẩm văn học, năng lực học sinh, đổi mới phương pháp.

SOME FORMS OF ORGANIZING CREATIVE EXPERIENTIAL ACTIVITIES IN TEACHING LITERARY WORKS

Nguyen Thi Giang Tam
Ha Giang College of Technology and Engineering

Abstract: Creative experiential activities in teaching Literature not only help students approach literary works in a flexible and profound manner, but also contribute to the development of thinking, emotions, and personal competencies. This article analyzes the role, organizational principles, and several forms of implementing creative experiential activities in teaching literary works in general education schools. It also proposes solutions to enhance the effectiveness of Literature teaching towards competency-based education.

Keywords: creative experience, Literature teaching, literary works, student competencies, pedagogical innovation.

Nhận bài: 06/04/2025

Phản biện: 05/05/2025

Duyệt đăng: 10/05/2025

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Trong xu thế đổi mới giáo dục phổ thông hiện nay, môn Ngữ văn không chỉ hướng đến trang bị tri thức ngôn ngữ và văn học, mà còn góp phần hình thành và phát triển phẩm chất, năng lực toàn diện cho học sinh. Theo định hướng Chương trình Giáo dục phổ thông 2018, dạy học Ngữ văn cần phát huy tính tích cực, chủ động, sáng tạo của người học, chuyển từ dạy học tiếp nhận sang dạy học phát triển năng lực. Một trong những hướng tiếp cận phù hợp với tinh thần này là tổ chức hoạt động trải nghiệm sáng tạo trong dạy học tác phẩm văn học.

Hoạt động trải nghiệm sáng tạo tạo điều kiện cho học sinh tương tác với văn bản văn học bằng cảm xúc, tư duy và hành động. Các hình thức như nhập vai nhân vật, viết sáng tạo, tổ chức talkshow, làm dự án văn học,... không chỉ giúp học sinh tiếp cận tác phẩm sâu sắc hơn mà còn phát triển các năng lực ngôn ngữ, tư duy phản biện, làm việc nhóm và sáng tạo. Đồng thời, những hoạt động này còn góp phần thay đổi không khí lớp học, khơi gợi hứng thú, tạo động lực học tập tích cực. Tuy nhiên, thực tế triển khai hoạt động trải nghiệm trong dạy học Ngữ văn tại nhiều cơ sở giáo dục vẫn còn hạn chế. Việc thiết kế hoạt động đôi khi chưa phù hợp với đặc điểm bài học, chưa khai thác được chiều sâu tác phẩm hoặc chưa phát huy tối đa vai trò của người học. Vì vậy, việc nghiên cứu và đề xuất các hình thức tổ chức hiệu quả là cần thiết.

Trên cơ sở đó, bài viết tập trung làm rõ vai trò

của hoạt động trải nghiệm sáng tạo trong dạy học văn học, đồng thời đưa ra một số hình thức tổ chức hoạt động trải nghiệm sáng tạo trong dạy học tác phẩm văn học.

II. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Vai trò của hoạt động trải nghiệm sáng tạo trong dạy học văn học

Trong dạy học Ngữ văn hiện đại, việc tổ chức hoạt động trải nghiệm sáng tạo không chỉ là hình thức đổi mới phương pháp, mà còn là một chiến lược giáo dục giúp người học tiếp cận tác phẩm văn học một cách toàn diện, gắn với thực tiễn và phát triển các năng lực cần thiết trong thế kỷ 21. Theo Chương trình Giáo dục phổ thông 2018, việc dạy học Ngữ văn cần hướng đến phát triển năng lực ngôn ngữ, năng lực văn học, năng lực thẩm mỹ, năng lực tư duy và khả năng vận dụng kiến thức văn học vào đời sống. Hoạt động trải nghiệm sáng tạo chính là môi trường để những năng lực này hình thành và phát triển hiệu quả.

Gắn kết nội dung tác phẩm với trải nghiệm cá nhân và thực tiễn cuộc sống: Một trong những khó khăn của học sinh trong học văn là cảm thấy tác phẩm xa rời cuộc sống hiện tại, đặc biệt với các tác phẩm văn học cổ hoặc văn học trung đại. Khi được tham gia vào hoạt động trải nghiệm sáng tạo – như nhập vai nhân vật, xây dựng tình huống mới, viết thư cho nhân vật hoặc tái hiện không gian truyện bằng phương tiện hình ảnh, kịch ngắn – học sinh sẽ chủ động liên hệ kiến thức văn học với trải nghiệm cá nhân, từ đó hiểu sâu sắc hơn giá trị nhân văn và tính thời sự của tác phẩm. Đây là

yếu tố giúp văn học trở nên gần gũi và thiết thực.

Phát triển năng lực cảm thụ, tư duy và biểu đạt của học sinh: Thông qua hoạt động trải nghiệm, học sinh không chỉ được quan sát, thụ cảm mà còn phải tư duy, phân tích, đánh giá và sáng tạo. Quá trình tái hiện hoặc sáng tác mới từ văn bản văn học đòi hỏi các em vận dụng cả kiến thức ngôn ngữ, kỹ năng đọc – viết – nói – nghe, cũng như khả năng tưởng tượng, kết nối và biểu đạt cảm xúc cá nhân. Ví dụ, khi học sinh viết nhật ký cho nhân vật Tràng (trong *Vợ nhặt*), các em buộc phải hóa thân, suy ngẫm về hoàn cảnh xã hội, nỗi niềm và giá trị con người – điều mà phương pháp giảng giải một chiều khó đạt được. Hoạt động này vừa kích thích tư duy văn học, vừa phát triển năng lực ngôn ngữ – hai năng lực cốt lõi trong môn Ngữ văn.

Tăng hứng thú học tập và khả năng học tập chủ động: Việc học văn không chỉ là đọc và ghi nhớ kiến thức về tác phẩm mà cần trở thành quá trình tương tác, trải nghiệm và khám phá có chủ đích. Hoạt động trải nghiệm sáng tạo đặt học sinh vào vị trí chủ thể: các em được lựa chọn hình thức thể hiện, nội dung khai thác, cách thức trình bày sản phẩm học tập. Chính quyền làm chủ này khiến các em thấy mình có giá trị, thấy mình là “tác giả” chứ không chỉ là “người học”. Qua đó, học sinh phát triển sự tự tin, tinh thần trách nhiệm, lòng yêu thích môn học và khả năng làm việc độc lập, hợp tác trong nhóm.

Góp phần xây dựng môi trường học tập mở, kết nối liên môn và cộng đồng: Hoạt động trải nghiệm không bó hẹp trong lớp học mà có thể mở rộng ra không gian trường học, cộng đồng địa phương hoặc môi trường trực tuyến. Chẳng hạn, học sinh có thể xây dựng một triển lãm mini về tác giả Nguyễn Du, tổ chức talkshow “Nhìn lại Truyện Kiều từ góc nhìn hiện đại”, viết blog chia sẻ cảm nhận về tác phẩm, ... Các hoạt động này vừa có tính liên môn (kết hợp với Lịch sử, Mỹ thuật, Tin học), vừa gắn bó chặt chẽ với kỹ năng sống và giáo dục đạo đức, thẩm mỹ, văn hóa – những giá trị căn bản trong giáo dục toàn diện.

2.2. Một số hình thức tổ chức hoạt động trải nghiệm sáng tạo trong dạy học tác phẩm văn học

Việc tổ chức hoạt động trải nghiệm sáng tạo trong dạy học tác phẩm văn học có thể được thực hiện qua nhiều hình thức khác nhau, tùy theo đặc trưng nội dung, mục tiêu bài học, điều kiện dạy học và trình độ người học. Dưới đây là một số hình thức tiêu biểu có thể triển khai linh hoạt trong thực tiễn giảng dạy.

2.2.1. Nhập vai và diễn tiểu phẩm

Nhập vai và diễn tiểu phẩm là một trong những hình thức hoạt động trải nghiệm sáng tạo có tác động mạnh mẽ đến cảm xúc, tư duy và khả năng tiếp nhận tác phẩm văn học của học sinh. Đây là phương pháp giúp người học không chỉ dừng lại ở việc hiểu văn bản trên bình diện nội dung và nghệ thuật, mà còn có cơ hội “sống cùng nhân vật”, thâm nhập sâu sắc vào hoàn cảnh, tâm lý và hành động của nhân vật văn học thông qua hình thức hóa thân và biểu đạt qua hành động.

Hoạt động nhập vai yêu cầu học sinh đọc hiểu kỹ tác phẩm, xác định các đặc điểm tính cách, thái độ, ngôn ngữ và hành vi của nhân vật để thể hiện qua diễn xuất. Khi hóa thân vào nhân vật, người học cần vận dụng tư duy phân tích, năng lực ngôn ngữ, trí tưởng tượng và cảm xúc cá nhân để xử lý tình huống cụ thể trong tác phẩm hoặc trong những hoàn cảnh giả định được giáo viên gợi mở. Điều này không chỉ giúp học sinh hiểu sâu sắc hơn về giá trị nội dung và tư tưởng của văn bản, mà còn nâng cao khả năng biểu đạt, hợp tác và phản xạ ngôn ngữ linh hoạt trong môi trường học tập tích cực.

Đặc biệt, hình thức diễn tiểu phẩm còn cho phép học sinh tái hiện hoặc tái tạo tình huống trong tác phẩm một cách sáng tạo, có thể giữ nguyên, mở rộng hoặc biến đổi bối cảnh, mạch truyện, cách ứng xử của nhân vật sao cho vẫn đảm bảo tinh thần của tác phẩm. Chính quá trình xây dựng kịch bản, phân vai, tập luyện và biểu diễn là một chuỗi hoạt động học tập chủ động, giúp người học hình thành năng lực làm việc nhóm, tư duy sáng tạo và kỹ năng giải quyết vấn đề.

2.2.2. Viết sáng tạo từ văn bản văn học.

Viết sáng tạo là một trong những hình thức hoạt động trải nghiệm có giá trị sư phạm cao trong dạy học tác phẩm văn học. Khác với viết theo mẫu hoặc tái hiện kiến thức, viết sáng tạo đòi hỏi học sinh vận dụng tư duy cá nhân, cảm xúc nội tâm và năng lực ngôn ngữ để tạo ra sản phẩm mới trên cơ sở văn bản đã học. Đây không chỉ là quá trình tái hiện kiến thức văn học mà còn là hành trình cá nhân hóa nội dung học tập, phát triển năng lực biểu đạt, tưởng tượng và sáng tạo – những phẩm chất quan trọng trong giáo dục hiện đại.

Hoạt động viết sáng tạo trong dạy học văn học có thể được triển khai dưới nhiều hình thức như: viết nhật ký nhân vật, viết thư giả định, đổi ngôi kể, viết tiếp hoặc viết lại đoạn văn, sáng tác bài thơ, truyện ngắn từ cảm hứng văn học, xây dựng kịch bản hoặc chuyển thể văn bản sang hình thức khác như văn xuôi, thơ, lời thoại kịch, ... Mỗi hình

thức đều khuyến khích người học suy nghĩ độc lập, bộc lộ cảm nhận và quan điểm cá nhân một cách linh hoạt, đồng thời đòi hỏi sự am hiểu về nội dung, nghệ thuật và thông điệp của tác phẩm.

Trong quá trình viết sáng tạo, học sinh cần đọc kỹ văn bản, nắm bắt tâm lý và hành động của nhân vật, hiểu rõ bối cảnh xã hội và thông điệp tư tưởng, từ đó tưởng tượng ra những tình huống có tính logic hoặc mang tính mở rộng nhưng vẫn phù hợp với mạch truyện. Chính việc “viết lại từ góc nhìn khác” giúp học sinh đào sâu vào thế giới nội tâm nhân vật, nhận diện các giá trị nhân văn ẩn chứa trong tác phẩm, đồng thời phát triển khả năng diễn đạt ngôn ngữ và làm chủ cấu trúc văn bản.

2.2.3. Tổ chức talkshow và diễn đàn văn học.

Tổ chức talkshow và diễn đàn văn học là hình thức hoạt động trải nghiệm sáng tạo giàu tính tương tác, có khả năng kích thích tư duy phản biện, phát triển kỹ năng ngôn ngữ và làm sâu sắc hiểu biết văn học của học sinh. Khác với phương pháp giảng giải truyền thống, hình thức này đặt người học vào vị thế chủ động tham gia vào các cuộc đối thoại, tranh luận, trao đổi ý kiến dưới hình thức mô phỏng các chương trình phỏng vấn, tọa đàm hoặc diễn đàn chuyên đề văn học. Đây là phương pháp thể hiện rõ tính thân “lấy người học làm trung tâm” và phù hợp với yêu cầu phát triển năng lực giao tiếp, hợp tác, tư duy độc lập trong chương trình giáo dục phổ thông hiện nay.

Hoạt động talkshow hoặc diễn đàn văn học thường xoay quanh các chủ đề, vấn đề, nhân vật hoặc tư tưởng trung tâm của tác phẩm. Học sinh có thể nhập vai tác giả, nhân vật, người dẫn chương trình, nhà phê bình, hoặc người đọc để tham gia thảo luận. Quá trình chuẩn bị nội dung, phân tích nhân vật, đặt câu hỏi, trình bày quan điểm và phản biện lẫn nhau đòi hỏi học sinh phải đọc hiểu sâu, biết lựa chọn thông tin và thể hiện ý kiến bằng ngôn ngữ nói một cách rõ ràng, logic và có cảm xúc.

2.2.4 Dự án học tập gắn với nội dung văn học

Dạy học theo dự án (Project-based Learning – PBL) là một phương pháp dạy học tích cực, lấy

người học làm trung tâm, trong đó học sinh chủ động thực hiện một chuỗi hoạt động học tập nhằm giải quyết một vấn đề hoặc tạo ra một sản phẩm có ý nghĩa thực tiễn. Khi được vận dụng vào môn Ngữ văn, đặc biệt là trong dạy học tác phẩm văn học, phương pháp này không chỉ giúp học sinh tiếp nhận văn bản sâu sắc hơn, mà còn phát triển toàn diện năng lực tư duy, hợp tác, sáng tạo và kết nối tri thức với đời sống.

Dự án học tập gắn với văn học thường xoay quanh một chủ đề hoặc một vấn đề xã hội, tư tưởng – nghệ thuật được đặt ra trong tác phẩm. Dưới sự hướng dẫn của giáo viên, học sinh chủ động lựa chọn đề tài, lập kế hoạch, phân chia nhiệm vụ, thu thập tư liệu, xử lý thông tin và trình bày sản phẩm học tập dưới nhiều hình thức như: báo tường, triển lãm ảnh, video cảm nhận, tờ rơi, bài viết phân tích, sản phẩm số hóa,... Quá trình thực hiện dự án không chỉ giúp học sinh hiểu rõ nội dung tác phẩm mà còn kích thích khả năng sáng tạo, tư duy phản biện và tinh thần trách nhiệm đối với công việc tập thể.

III. KẾT LUẬN

Tổ chức hoạt động trải nghiệm sáng tạo trong dạy học tác phẩm văn học là một hướng đi hiệu quả, phù hợp với yêu cầu đổi mới giáo dục phổ thông hiện nay. Những hình thức hoạt động này không chỉ góp phần làm phong phú phương pháp dạy học, tạo hứng thú học tập mà còn giúp học sinh tiếp cận tác phẩm một cách chủ động, sâu sắc và sáng tạo. Qua đó, học sinh được phát triển toàn diện các năng lực: ngôn ngữ, thẩm mỹ, cảm thụ, tư duy phản biện, hợp tác và giải quyết vấn đề.

Để triển khai hiệu quả các hoạt động trải nghiệm sáng tạo, giáo viên cần có sự chuẩn bị kỹ lưỡng về nội dung, hình thức tổ chức và phương pháp đánh giá; đồng thời phát huy vai trò hướng dẫn, dẫn dắt, tạo điều kiện cho học sinh phát huy tối đa khả năng cá nhân. Việc đưa trải nghiệm sáng tạo trở thành một phần thiết yếu trong dạy học Ngữ văn không chỉ góp phần nâng cao chất lượng giáo dục mà còn nuôi dưỡng tình yêu văn học, hình thành nhân cách và bồi dưỡng tâm hồn học sinh trong thời đại mới.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- Bộ Giáo dục và Đào tạo (2018). *Chương trình Giáo dục phổ thông môn Ngữ văn*. Nxb Giáo dục Việt Nam.
- Nguyễn Thị Hồng (2022). *Tổ chức hoạt động trải nghiệm sáng tạo trong dạy học Ngữ văn ở trường trung học phổ thông*. Tạp chí Giáo dục, số 512.
- Phan Trọng Luận (2005). *Phương pháp dạy học Ngữ văn*. Nxb Đại học Sư phạm.
- Trần Đình Sử (2008). *Đổi mới phương pháp dạy học văn học trong nhà trường hiện nay*. Tạp chí Khoa học Xã hội, số 3.